

KS. JANUSZ GRĘŻLIKOWSKI*

WŁOCŁAWEK–WARSZAWA

KANONICZNE BADANIE PRZEDŚLUBNE – FORMALNOŚĆ CZY POTRZEBA I WYZWANIE DUSZPASTERSKIE

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2015.008>

Cztery lata temu głośnym echem w Kościele, a także w świeckich środkach masowego przekazu odbiło się przemówienie papieża Benedykta XVI podczas corocznego spotkania z sędziami, adwokatami i pracownikami Trybunału Roty Rzymskiej – najwyższej kościelnej instancji orzekającej nieważność małżeństwa¹. Przemówienie to, wygłoszone 22 stycznia 2011 r., było adresowane nie tylko do pracowników tego Trybunału oraz pracowników sądownictwa kościelnego w całym Kościele, ale przede wszystkim do wszystkich duszpasterzy, odpowiedzialnych za przygotowanie wiernych do małżeństwa, jak też decydujących o dopuszczeniu

* Ks. dr hab. Janusz Gręźlikowski – prezbiter diecezji włocławskiej, profesor Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, oficjał Sądu Biskupiego, profesor nadzwyczajny i kierownik Katedry Historii Kościelnego Prawa Polskiego na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie.

¹ Zob. J. Gręźlikowski, *Przemówienie Papieża Benedykta XVI do Trybunału Roty Rzymskiej wezwaniem dla duszpasterzy*, „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej – Kronika”, t. 94(2011), nr 3, s. 299–316.

młodych do zawarcia małżeństwa sakramentalnego². Wynikało to przede wszystkim z faktu, iż tematyka przemówienia, odnosząca się jak co roku do spraw związanych z orzekaniem nieważności małżeństwa przez sądy kościelne, skupiała się głównie nad sprawą przygotowania i dopuszczenia do zawarcia małżeństwa, a więc na czynnościach kanoniczno-duszpasterskich podejmowanych przed zawarciem małżeństwa i odpowiedzialności duszpasterzy za ich przeprowadzanie, traktowanie oraz sam przebieg.

Ojciec Święty wskazał w tym przemówieniu, iż „szerzy się dzisiaj mentalność, jakoby zaświadczenie o chrzcie i bierzmowaniu, egzamin przedślubny, zapowiedzi oraz inne odpowiednie środki do przeprowadzenia badania przed zawarciem małżeństwa, w tym kursy i katecheza przedmałżeńska, były tylko zwykłą formalnością”³. Świadom takiego podejścia wiernych świeckich i niektórych duchownych do zawarcia małżeństwa, Papież Benedykt XVI w sposób zdecydowany zaapelował do duszpasterzy o większą odpowiedzialność przy dopuszczaniu narzeczonych do zawarcia małżeństwa. Powiedział, że Kościół i duszpasterze nigdy nie mogą i nie powinni przygotowania do zawarcia małżeństwa i czynności kanoniczno-duszpasterskich poprzedzających jego zawarcie traktować jako zwykłej formalności oraz wychodzić z założenia, iż realizują tylko naturalne prawo osób do zawarcia małżeństwa i spełniają subiektywne ich żądanie, nie zważając na wymogi prawne i faktyczne. Co więcej, według Ojca Świętego błędnym kołem jest zbyt łatwe dopuszczanie do małżeństwa bez odpowiedniego przygotowania i zbadania przez duszpasterzy, czy narzeczeni spełniają wymagane warunki, a następnie nieraz równie łatwe stwierdzenie jego nieważności w przypadku kryzysu czy trudności⁴. Papież wezwał do przerwania tego błędnego koła i wskazał na to, co dzieje się przed zawarciem małżeństwa, a mianowicie na kanoniczne badanie przedślubne narzeczonych. Ma ono na celu upewnienie się, że nic nie sprzeciwia się ważności i godziwości celebracji zaślubin oraz wskazać zdolność nupturientów do podjęcia obowiązków małżeńskich⁵.

² Benedykt XVI, *Discorso in occasione dell'inaugurazione dell'anno giudiziario del Tribunale della Rota Romana*, http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2011/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20110122_rota-romana_it.html.

³ A. Stopka, *Przerwa w błędnym kole*, „Przewodnik Katolicki” 5(2011), s. 14.

⁴ Tamże, s. 15.

⁵ Benedykt XVI, *Discorso in occasione*.

Papież bardzo wiele uwagi poświęcił zatem temu wszystkiemu, co dzieje się od strony strony duszpasterskiej i formalnoprawnej w naszych kancelariach parafialnych przed zawarciem małżeństwa sakramentalnego, a więc zwrócił uwagę na działania i czynności duszpasterskie i formalnoprawne przeprowadzane przez duszpasterzy. Wskazał, że lepsze i odpowiedzialne przygotowanie do zawarcia małżeństwa jest drogą do przeciwdziałania kryzysowi małżeństwa i rodziny, a także orzekaniu jego nieważności przez sądy kościelne. Przypomniwał ważność i aktualność obowiązujących przepisów prawa kanonicznego, szczególnie w odniesieniu do czynności formalnoprawnych podczas badania kanonicznego narzeczonych przed dopuszczeniem do zawarcia małżeństwa oraz zachęcił wszystkich duszpasterzy do skuteczniejszych działań i dokładnego stosowania norm prawnych, by zapobiec w ten sposób zawieraniu małżeństw w sposób nieważny. Wskazał, że tak zwany egzamin przedślubny jest bardzo ważny i nie należy go traktować jako formalności⁶.

Decydującymi o dopuszczeniu lub niedopuszczeniu do zawarcia małżeństwa są proboszczowie i ich współpracownicy – wikariusze (duszpasterze), to oni są odpowiedzialni za organizację i prowadzenie przygotowania do zawarcia małżeństwa, jak też za przeprowadzenie kanonicznego badania narzeczonych, a więc tego wszystkiego, co dzieje się przed zawarciem sakramentu małżeństwa, zarówno w fazie bezpośrednio go poprzedzającej, jak i znacznie wcześniej, a co jest – jak wskazuje Papież Benedykt XVI – bardzo ważne dla przyszłego dobra i szczęścia małżonków, jak i dla zapobieżenia nieważnie zawierany małżeństwom. W obliczu rosnącej liczby orzekanych przez sądy kościelne nieważności małżeństw Papież wskazał, iż za ten stan rzeczy odpowiadają również duszpasterze, którzy przygotowują oraz dopuszczają nupturientów do zawarcia małżeństwa. „Winni oni – stwierdza Papież – dokładniej badać czy narzeczeni mają prawdziwą wolę zawarcia małżeństwa zgodnie z nauką Kościoła. W przeciwnym wypadku, wskutek emocjonalnych impulsów lub powierzchownych powodów, zaciągane są zobowiązania, których potem nie można dotrzymać”⁷. Dlatego, zdaniem Ojca Świętego, nikt nie może domagać się prawa do zawarcia małżeństwa, do celebrowania jego

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

zawarcia w obliczu Kościoła, jeżeli byłoby oczywiste, iż w sposób jawny nie posiada zdolności wymaganych do jego zawarcia albo jeśli jego wola kierowałaby się ku celowi, który sprzeciwia się naturalnej rzeczywistości małżeńskiej, a więc kiedy nie spełnia podstawowych warunków ważnego zawarcia małżeństwa, zgodnego z nauką Kościoła⁸.

Mając na uwadze jakże ważne treści przemówienia Ojca Świętego Benedykta XVI, zwracające uwagę na to wszystko, co dzieje się od strony duszpasterskiej i formalno-prawnej w naszych kancelariach parafialnych przed zawarciem małżeństwa, warto przybliżyć i omówić właśnie pod kątem wyzwań i oczekiwań kierowanych do duszpasterzy odpowiedzialnych za przygotowanie do zawarcia małżeństwa oraz dopuszczających do jego zawarcia, przepisy prawa kanonicznego odnoszące się do czynności kanonicznych poprzedzających zawarcie małżeństwa. Odpowiedzialne, pełne troski o zachowanie przepisów prawa kanonicznego przeprowadzenie tych czynności, które mają na celu stwierdzenie kanonicznej zdolności i przygotowania nupturientów do zawarcia małżeństwa, jak też mają zasadniczy wpływ na dopuszczenie do zawarcia małżeństwa, jest elementem istotnym dla ważności i godziwości zawieranego związku. Dlatego warto je omówić i wskazać na wszystkie ich aspekty prawno-duszpasterskie.

1. PRZYGOTOWANIE DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA PODSTAWĄ I WSTĘPEM DO KANONICZNEGO BADANIA NARZECZONYCH

Poważny kryzys małżeństwa i rodziny, ich częsty rozpad, a także wzrost spraw rozwodowych i kierowanych do sądów kościelnych o orzeczenie nieważności małżeństwa wskazują w jakimś stopniu, na co zwrócił uwagę Benedykt XVI we wspomnianym przemówieniu do Roty Rzymskiej, na braki i zaniedbania w przygotowaniu do zawarcia małżeństwa i odpowiedzialnej realizacji powołania małżeńskiego i rodzinnego⁹. Jednocześnie papież wzywa do podjęcia konkretnych działań prawno-duszpasterskich i formacyjnych przed zawarciem małżeństwa, a nade

⁸ A. Stopka, *Przerwa w błędnym kole*, s. 14.

⁹ *Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie*, w: *II Synod Plenarny (1991–1999)*, Pallottinum 2001, s. 41–47. Zob. J. Kłęczek, W. Szewczyk, *Wspierać "Kościół domowy"*, w: *W trzecie tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego* (red. W. Lechowicz), Tarnów 2002, s. 26–32.

wszystko do dokładnej i gorliwej realizacji zarządzeń, zaleceń i wymagań kościelnych zawartych w: normach kodeksowych (kan. 1063–1072), adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Familiaris consortio*¹⁰, *Karcie Praw Rodziny*¹¹, *liście do Rodzin* Jana Pawła II¹² i *Katechizmie Kościoła Katolickiego*¹³, *Instrukcji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* z 1986 r.¹⁴, *Instrukcji dla duszpasterzy dotyczącej zawarcia małżeństwa konkordatowego* z 22 października 1998 r.¹⁵, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* z 2003 r.¹⁶ oraz dokumentu Episkopatu Polski zatytułowanego *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie* z 2009 r.¹⁷ Rodzi także pytanie, jak to katechetyczne i formacyjne przygotowanie do zawarcia małżeństwa i życia rodzinnego wygląda i przebiega w naszych parafiach? Czy jest ono faktycznie „wstępem” i prowadzi do dokładnego i prawidłowo przeprowadzonego kanonicznego badania narzeczonych, a także czy postępowanie to faktycznie prowadzi do zbadania zdolności nupturientów do zawarcia małżeństwa i czy spełniają oni wszystkie niezbędne warunki do jego ważnego zawarcia?

Zgodnie z przepisami prawa kanonicznego prawnoduszpasterska organizacja przygotowania do zawarcia małżeństwa obejmuje przygotowanie dalsze, bliższe i bezpośrednie. To pierwsze powinno odbywać się od najmłodszych lat w ramach wychowania religijnego w rodzinie i poprzez rodzinę oraz zwyczajnej katechezy dzieci i młodzieży w szkole¹⁸. Przygotowanie bliższe stanowi katechumenat przedmałżeński, a więc jest katechizacją przedmałżeńską, poprzez którą Kościół pragnie, aby

¹⁰ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (22 XI 1981), Watykan 1981 (cyt. dalej: FC).

¹¹ *Karta Praw Rodziny*, Warszawa 1983.

¹² Jan Paweł II, *List do Rodzin*, Wrocław 1984.

¹³ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 1601–1666.

¹⁴ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (5 IX 1986), Kraków 1990 (cyt. dalej: *Instrukcja*).

¹⁵ *Instrukcja Episkopatu Polski dla duszpasterzy dotycząca zawarcia małżeństwa konkordatowego* (22 X 1998), Biuletyn KAI 1998, nr 3 (13 XI), s. 15–18.

¹⁶ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, Warszawa 2003 (cyt. dalej: *Dyrektorium*).

¹⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej – Kronika” 92(2009) nr 10, s. 923–1008.

¹⁸ *Dyrektorium*, s. 23–25.

młodzież była przygotowana do sprawowania i przeżywania sakramentu *w należytych usposobieniu moralnym i duchowym*¹⁹. Jego zadaniem jest: pogłębić naukę o małżeństwie i rodzinie, uwrażliwić na fałszywe teorie w tych dziedzinach, przysposobić do międzyosobowego życia w małżeństwie i rodzinie, pogłębić życie wspólnotowo-liturgiczne²⁰. W ramach tego przygotowania w naszych parafiach, niezależnie od katechizacji w szkole, powinna odbywać się dla młodzieży powyżej 17. roku życia roczna katechizacja przedmałżeńska, obejmująca co najmniej 25 spotkań²¹. Skróconą katechezę przedmałżeńską, w formie przynajmniej 10 spotkań, należy prowadzić dla młodzieży, która z różnych powodów nie może wziąć udziału w katechezie rocznej. Jest to minimum stosowane w ostateczności. Stąd nie można rocznej katechezy przedmałżeńskiej zastępować katechezą skróconą²². Byłoby to wielkim błędem duszpasterskim i lekceważeniem obowiązujących przepisów prawnych i wymagań Kościoła. Za zorganizowanie i przeprowadzenie katechizacji przedmałżeńskiej zawsze odpowiedzialny jest miejscowy duszpasterz, który powinien skorzystać z pomocy innych kapłanów i katolików świeckich. Ten katechumenat małżeński winien być niejako podstawą i „wstępem” do dalszych działań prawno-duszpasterskich już w ramach przygotowania bezpośredniego, w którym prowadzone jest kanoniczne badanie narzeczonych.

Przygotowanie bezpośrednie do małżeństwa to inaczej katechizacja przedślubna, ale także przeprowadzenie innych czynności kanoniczno-duszpasterskich. Obejmuje ono narzeczonych, którzy mają zamiar w najbliższym czasie zawrzeć związek małżeński. Dlatego powinno odbywać się w miesiącach i tygodniach poprzedzających zawarcie związku (rozpoczyna się na 3 miesiące przed zawarciem małżeństwa). Obejmuje zaś przedłożenie przez narzeczonych wymaganych prawem kanonicznym dokumentów, ewentualne uzupełnienie katechezy przedślubnej, przeprowa-

¹⁹ FC nr 66; *Instrukcja*, nr 9.

²⁰ *Dyrektorium*, s. 26; *Instrukcja*, nr 11.

²¹ Według *Instrukcji* z 1986 r. katecheza ta powinna odbywać się co roku w parafiach liczących ponad trzy tysiące wiernych, a w parafiach mniejszych – co dwa lata. *Dyrektorium* o tym nie wspomina, mówiąc tylko o rocznej katechezie we wszystkich parafiach. Zob. *Instrukcja*, nr 13; Zob. J. Gręźlikowski, „*Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*” *wyzwaniem dla duszpasterzy*, „*Ateneum Kapłańskie*”, t. 14(2005), z. 2(579), s. 343–354.

²² *Instrukcja*, nr 14. Por. J. Kłęczek, W. Szewczyk, dz. cyt., s. 28–29.

dzenie kanonicznego badania narzeczonych (spisanie protokołu badania kanonicznego narzeczonych), przeprowadzenie egzaminu przedślubnego, o którym wspomina bardzo wyraźnie Benedykt XVI w swoim cytowanym przemówieniu²³, a którego celem jest wykazanie się nupturientów znajomością fundamentalnych prawd wiary i zasad życia chrześcijańskiego oraz podstawową umiejętnością modlitwy²⁴, jak też odbycie spotkań – katechez, podczas których narzeczeni dowiedzą się o teologii i liturgii sakramentu małżeństwa oraz o etyce życia małżeńskiego, oraz wygłoszenie zapowiedzi i dopuszczenie do zawarcia małżeństwa²⁵.

Tak zorganizowane i przeprowadzone przygotowanie do zawarcia małżeństwa stanowi podstawę i jest pewnego rodzaju „wstępem” do kanonicznego badania narzeczonych przeprowadzanego w ramach przygotowania bezpośredniego. Badanie to stanowi najważniejszy element w całej strukturze organizacyjnej i prawno-duszpasterskiej przygotowania do zawarcia małżeństwa. Ma ono uświadomić nupturientom, jak mają do tego badania podchodzić i je traktować, jakie ono ma znaczenie dla ważnego zawarcia małżeństwa, ma też być okazją do wskazania i uświadomienia młodym odpowiedzialnego jego potraktowania oraz tego, że małżeństwo sakramentalne jest przymierzem, w którym mężczyzna i kobieta tworzą wspólnotę całego życia²⁶. Przeprowadzenie tego badania w sposób prawidłowy, sumienny i odpowiedzialny, bez pośpiechu, daje duszpasterzowi możliwość zorientowania się, jak podchodzą i będą traktować swoje przyszłe małżeństwo, czy są zdolni do jego zawarcia, czy pragną zawrzeć je zgodnie z nauką Kościoła.

2. STWIERDZENIE KANONICZNEJ ZDOLNOŚCI I PRZYGOTOWANIA DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA CELEM KANONICZNEGO BADANIA PRZEDŚLUBNEGO

W odniesieniu do kanonicznego badania przedślubnego prawodawca kościelny stwierdza: *przed zawarciem małżeństwa trzeba się upew-*

²³ Benedykt XVI, *Discorso in occasione*; zob. *Instrukcja*, nr 18; por. FC, nr 66.

²⁴ *Instrukcja*, nr 19.

²⁵ Zob. J. Borucki, *Czynności poprzedzające zawarcie małżeństwa kościelnego*, „Homo Dei” 73(2003) nr 1, s. 66–82.

²⁶ Zob. kan. 1055 KPK.

*nić, że nic nie stoi na przeszkodzie do jego ważnego i godziwego zawarcia*²⁷. Celem zatem kanonicznego dochodzenia przedślubnego jest stwierdzenie, że narzeczeni: 1. są stanu wolnego; 2. nie zachodzą między nimi żadne przeszkody małżeńskie; 3. pragną zawrzeć związek małżeński dobrowolnie i zgodnie z nauką Kościoła; 4. odpowiadają bądź są gotowi zadośćuczynić przed ślubem wszystkim pozostałym wymogom przypisanym przez prawo kanoniczne. Stwierdzenie i ustalenie powyższych okoliczności jest możliwe przede wszystkim po przeprowadzeniu kanonicznego badania narzeczonych (przesłuchania), zebrania odpowiednich dokumentów i publicznym wygłoszeniu zapowiedzi przedślubnych. Wymienione środki pilnie wykorzystane przez proboszcza pozwalają mu zorientować się o kanonicznej zdolności nupturientów do małżeństwa oraz przystąpić do asystowania przy zawieraniu małżeństwa ważnie i godziwie. Mówiąc krótko: całe przedmałżeńskie badanie kanoniczne zmierza do tego, by sakrament małżeństwa mógł być zawarty przez narzeczonych zgodnie z nauką i prawem Kościoła, ważnie i godziwie²⁸.

Obowiązek przeprowadzenia badania przedślubnego spoczywa na proboszczu, do którego należy asystowanie przy zawieraniu małżeństwa, tzn. *na proboszczu parafii, gdzie przynajmniej jedno z nupturientów posiada stałe albo tymczasowe zamieszkanie lub miesięczny pobyt; gdy zaś chodzi o tułaczy, w parafii, gdzie aktualnie przebywają. Za zezwoleniem ordynariusza lub własnego proboszcza, wolno zawrzeć małżeństwo gdzie indziej*²⁹. Gdyby uczynił to inny duszpasterz, ma obowiązek jak najszybciej powiadomić tego proboszcza, autentycznym dokumentem, o wynikach tych badań³⁰. Instrukcja Episkopatu z 1986 r. wyjaśnia, że chodzi tu przede wszystkim o stwierdzenie stanu wolnego, pełnej dobrowolności zawierania małżeństwa, uniknięcia podstępnego wprowadzenia w błąd w rzeczy bardzo ważnej dla życia małżeńskiego stron oraz o wykrycie przeszkód małżeńskich.

²⁷ Kan. 1066 KPK. Zob. J. Gręźlikowski, *Czynności kanoniczne poprzedzające zawarcie małżeństwa kościelnego dziś – sugestie i postulaty*, w: *Przygotowanie do sakramentalnego małżeństwa* (red. ks. A. Pryba MSF), Kazimierz Biskupi 2006, s. 58–59.

²⁸ Zob. kan. 1066 KPK; por. *Instrukcja*, nr 35.

²⁹ Kan. 1115 KPK.

³⁰ Kan. 1070 KPK.

Proboszcz, któremu przysługuje prawo ważnej i godziwej asystencji przy ślubie, nie jest wolny od obowiązku przeprowadzenia dochodzenia przedślubnego nawet wtedy, gdy ślub ma odbyć się w innej parafii na podstawie licencji; badanie przedślubne jest wtedy podstawą do wystawienia takiej licencji. Może się też zdarzyć, że każde z narzeczonych posiada w jednej parafii swoje stałe – w sensie kanonicznym – miejsce zamieszkania i równocześnie w innej parafii tymczasowe miejsce zamieszkania, a nawet miesięczny pobyt w innym miejscu (zob. kan. 102 § 2). Stąd też może być kilku duszpasterzy jednakowo uprawnionych (po myśli kan. 1115) do asystowania przy ślubie, a tym samym do kanonicznego badania narzeczonych. Wybór należy do narzeczonych³¹.

Prawodawca kościelny przewiduje również, w formie wyjątku, możliwość przeprowadzenia badania kanonicznego narzeczonych przez innego duszpasterza aniżeli wyżej wymienieni. Jest to możliwe wówczas, gdy narzeczeni mają słuszną ku temu rację. Mogą wówczas zwrócić się o dokonanie badania przez jakiegokolwiek proboszcza, który zobowiązany jest wtedy uzyskać niezbędne upoważnienie od ordynariusza miejsca lub od jednego z kompetentnych proboszczów do przeprowadzenia tego badania³².

Przeprowadzenie kanonicznego dochodzenia przedślubnego jest prawem i obowiązkiem duszpasterza parafii, dlatego nie może on zaniechać tego obowiązku, nawet mając moralną pewność, że między narzeczonymi nie zachodzi żadna przeszkoda do zawarcia małżeństwa w sposób ważny i godziwy. Obowiązek ten powinien duszpasterz wypełnić osobiście, jednakże dla słusznej przyczyny może go zlecić innemu kapłanowi, np. wikariuszowi parafii³³.

Kanoniczne dochodzenie przedślubne odbywa się z zasady bezpośrednio po zgłoszeniu proboszczowi zamiaru zawarcia małżeństwa. Badanie to powinna przeprowadzać osoba duchowna (proboszcz lub wikariusz), nie świecka czy nawet zakonnica, winno odbywać się w kancelarii parafialnej przed ogłoszeniem zapowiedzi, bez pośpiechu, który odbijałby

³¹ *Instrukcja*, nr 37.

³² *Instrukcja*, nr 38.

³³ *Instrukcja*, nr 39; zob. J. Gręźlikowski, *Czynności kanoniczne poprzedzające zawarcie małżeństwa*, s. 60–61.

się na wartości merytorycznej takiego przesłuchania i nie pozwoliliby na przeprowadzenie zasadniczej rozmowy duszpasterskiej z narzeczonymi. Przesłuchanie przedślubne zostaje ujęte w specjalny protokół kanonicznego badania narzeczonych, a duszpasterz powinien przeprowadzać rozmowę osobno z każdą ze stron³⁴.

Duszpasterz przeprowadzający kanoniczne badanie narzeczonych ma obowiązek sprawdzenia, czy strony dostatecznie znają naukę chrześcijańską dotyczącą świętości, jedności, nierozzerwalności i sakramentalności małżeństwa chrześcijańskiego, czy mają rozeznanie co do obowiązków małżeńskich oraz czy są zdolne do ich wypełnienia. Spisywanie protokołu kanoniczno-duszpasterskich rozmów z narzeczonymi nie może stać się tylko zwykłą formalnością, o co prosi Ojciec Święty Benedykt XVI. Treść poszczególnych pytań zawartych w formularzu tego protokołu powinna być wykorzystana i uzupełniona pod względem pastoralnym, by zasadnicze pytania – znajdujące się w dalszej części protokołu – były właściwiej i pełniej rozumiane przez narzeczonych.

Kanoniczne rozeznanie ma na celu ustalić przede wszystkim: tożsamość nupturientów, ich stan wolny, ich pełną dobrowolność zawierania małżeństwa, czy nie ukrywają czegoś przed sobą, co mogłoby w przyszłości poważnie zakłócić wspólnotę małżeńskiego życia, czy nie zachodzi między nimi przeszkoda rozrywająca, czy strony nie stawiają jakiegoś warunku, czy wreszcie mają właściwą świadomość, iż zawierają małżeństwo nierozzerwalne, wyłączne i sakramentalne, jak też czy są zdolne do realizowania obowiązków małżeńskich³⁵.

Samo oświadczenie stron, zawarte w protokole kanonicznego badania przedślubnego, nie wystarcza do ustalenia stanu faktycznego, który powoduje określone skutki prawne w odniesieniu do zawieranego małżeństwa. Ustalenie takiego stanu musi opierać się także na urzędowych dokumentach. Dlatego dochodzenie przedślubne obejmuje zebranie odpowiednich, wymaganych prawem dokumentów, takich jak: metryka urodzenia i chrztu wraz z adnotacjami (nie starsza niż 6 miesięcy)³⁶,

³⁴ Instrukcja, nr 40.

³⁵ Instrukcja, nr 42.

³⁶ Instrukcja, nr 98.

świadcstwo bierzmowania³⁷, ostatnie świadectwo (dyplom) katechizacji szkolnej i zaświadczenie o uczestnictwie w katechezie przedmałżeńskiej. Te dwa ostatnie dokumenty dają duszpasterzowi orientację o religijnym przygotowaniu nupturienta do zawarcia małżeństwa. W przypadku braku takiego świadectwa lub zaświadczenia nupturient powinien się liczyć z tym, że duszpasterz może prosić go o uzupełnienie przygotowania do zawarcia małżeństwa. Jeżeli pragnący zawrzeć małżeństwo jest po orzeczeniu nieważności pierwszego małżeństwa przez sąd kościelny, jest zobowiązany przedłożyć wyrok lub dekret trybunału kościelnego II lub III instancji stwierdzający nieważność poprzedniego małżeństwa wraz z metryką chrztu i dokonaną w niej adnotacją³⁸. Jest tak również wtedy, kiedy nupturient uzyska prawomocny wyrok orzekający nieważność swego małżeństwa w oparciu o proces skrócony nazywany dokumentalnym³⁹. W przypadku uzyskania przez nupturienta dyspensy papieskiej od małżeństwa ważnego, ale niedopełnionego, ma on obowiązek przedłożyć do zawarcia nowego małżeństwa autentyczne zawiadomienie o reskrypcie papieskim udzielającym dyspensy od małżeństwa niedopełnionego⁴⁰ wydane przez Kongregację do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Jeżeli małżeństwo chce zawrzeć wdowa lub wdowiec, konieczne jest przedłożenie autentycznego dokumentu śmierci współmałżonka. Może to być dokument wystawiony przez władzę kościelną lub świecką. Nie wystarczy natomiast cywilny dokument domniemanej śmierci, lecz wymaga się, zgodnie z przepisem kan. 1707 § 1–2, odnośnego dekretu wdowieństwa wydanego przez biskupa diecezjalnego, w oparciu o przeprowadzone dochodzenie⁴¹.

Z kolei, jeżeli strony pragną zawrzeć małżeństwo kościelne ze skutkami cywilnymi, czyli małżeństwo konkordatowe, zobowiązane są przedłożyć duszpasterzowi wyciągnięte z urzędu stanu cywilnego trzy egzemplarze zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. Zaświadczenie to jest ważne przez trzy miesiące od daty wystawienia, o czym strony i duszpasterz winni pamiętać, gdyż od tego, jak i od terminu dostarczenia jednego egzemplarza tego zaświad-

³⁷ Zob. kan. 1065 § 1 KPK; *Instrukcja*, nr 21 i 44.

³⁸ Zob. kan. 1684 § 1–2 KPK.

³⁹ Zob. kan. 1686–1688; *Instrukcja*, nr 53.

⁴⁰ Zob. kan. 1706 KPK; *Instrukcja*, nr 54.

⁴¹ *Instrukcja*, nr 55.

czenia po zawarciu małżeństwa (pięć dni) przez duszpasterza do urzędu stanu cywilnego zależy uzyskanie skutków cywilnych przez małżeństwo kanoniczne. Powyższe zaświadczenie stanowi jednocześnie podstawę do sporządzenia aktu małżeństwa w urzędzie stanu cywilnego.

W niektórych, określonych przez prawo kanoniczne, okolicznościach do godziwości asystowania przy zawieraniu małżeństwa wymagane jest uzyskanie odpowiedniego zezwolenia od ordynariusza miejsca. Prawodawca kościelny – w kan. 1071 § 1 – postanawia, iż poza przypadkiem konieczności nie można bez zezwolenia ordynariusza miejsca asystować:

- przy małżeństwie „tułaczy”, czyli osób bez stałego lub tymczasowego miejsca zamieszkania (kan. 100), a także migrantów, którzy po krótkim pobycie w nowym miejscu chcą zawrzeć małżeństwo, a nie potrafią przedłożyć ważnej metryki chrztu świętego⁴²;
- przy małżeństwie, które nie może być uznane lub zawarte według prawa państwowego; przyczyną tych ograniczeń mogą być cywilne przeszkody lub wymogi, których nie zna kanoniczne prawo małżeńskie, np. brak rozwodu z osobą trzecią, z którą nupturient zawarł ślub cywilny, lub nieprzedłożenie świadectwa ślubu zawartego w urzędzie stanu cywilnego; idzie tu o roztropne działanie w przypadkach, kiedy narzeczeni nie mają przeszkód kościelnych, a istnieją ograniczenia ze strony przepisów państwowych⁴³;
- przy małżeństwie osoby, którą wiążą naturalne obowiązki wobec innej strony lub wobec dzieci, wynikające z poprzedniego związku; takimi obowiązkami mogą być np. alimenty lub inne należności majątkowe związane z poprzednim małżeństwem lub związkiem cywilnym⁴⁴, a także obowiązek zatroszczenia się o wychowanie dziecka itp.; zezwolenie ordynariusza miejsca będzie zależało od pozytywnego uregulowania tych spraw;
- przy małżeństwie osoby, która publicznie porzuciła wiarę katolicką; idzie tu o taką osobę, która należąc do pełnej jedności z Kościołem przez chrzest w tym Kościele przyjęty, bądź przez nawrócenie się do niego, zrywa z Kościołem przez odrzucenie lub wyparcie

⁴² Instrukcja, nr 100.

⁴³ Instrukcja, nr 100, 2.

⁴⁴ Instrukcja, nr 100, 3.

się wiary dotąd wyznawanej, przy czym fakt zerwania znany jest publicznie lub został dokonany w takich okolicznościach, że nie da się go ukryć; prawodawca mówi, że zezwolenie na małżeństwo z taką osobą może być udzielone przez ordynariusza miejsca tylko po uzyskaniu rękojmi określonych w kan. 1125; te same przepisy należy zastosować do tych osób, które: uważają się za niewierzące lub ateistów, praktycznie i publicznie odstąpiły (choć nie formalnie) od Kościoła, tak iż faktu tego odstępstwa nie da się ukryć lub też ostentacyjnie nie praktykują⁴⁵;

- *przy małżeństwie osoby związanej cenzurą*, czyli karą poprawczą ekskomuniki lub interdyktu⁴⁶, jeśli ta osoba trwa w tym stanie; cenzury te bowiem zabraniają m.in. sprawowania i przyjmowania sakramentów świętych⁴⁷;
- *przy małżeństwie nieletnich bez wiedzy rodziców, albo wobec ich uzasadnionego sprzeciwu*; duszpasterz powinien zapytać ich rodziców (lub opiekunów), czy wiedzą o zamiarze zawarcia ślubu i czy wyrażają na to zgodę; w wypadku ich sprzeciwu narzeczeni powinni wyjaśnić motywy, dla których zamierzają się pobrać wbrew woli lub bez wiedzy rodziców; jeżeli sprzeciw rodziców jest rozumny, duszpasterz winien małoletniemu odradzić małżeństwo⁴⁸; istnieje bowiem podejrzenie, że małoletni (ten, który nie ukończył 18. roku życia), który chce zawrzeć małżeństwo bez wiedzy rodziców, działa podstępnie i lekkomyślnie; rodzice rozumnie się sprzeciwiają, jeżeli roztropnie przewidują, że małżeństwo małoletnich będzie nietrwałe, pociąga za sobą znaczną szkodę materialną, wprowadzi nieporozumienia w rodzinie czy też wywoła zgorszenie;
- *przy małżeństwie zawieranym przez pełnomocnika*, kiedy to kontrahent wyraża zgodę małżeńską nie osobiście, lecz za pośrednictwem upoważnionej przez siebie osoby⁴⁹; w tym miejscu idzie o to, by dokładnie sprawdzić autentyczność pełnomocnictwa⁵⁰.

⁴⁵ Instrukcja, nr 77, 3.

⁴⁶ Zob. kan. 1312 § 1; 1331–1333 KPK.

⁴⁷ Instrukcja, nr 100, 5.

⁴⁸ Zob. kan. 1072 KPK.

⁴⁹ Zob. kan. 1105, § 1–4 KPK.

⁵⁰ Zob. kan. 1071 n. 7 KPK; Instrukcja, nr 100, 7.

Prawodawca kodeksowy wymaga ponadto zezwolenia ordynariusza miejsca:

- w wypadku, kiedy ktoś z nupturientów chce zawrzeć związek małżeński pod uzasadnionym i godziwym warunkiem, odnoszącym się do przeszłości lub terażniejszości; tego rodzaju zezwolenie (na piśmie) stanowi pewnego rodzaju gwarancję, że zawarcie małżeństwa pod warunkiem jest w tym wypadku uzasadnione⁵¹;
- gdy nupturienti pragną zawrzeć małżeństwo mieszane⁵²;
- gdy kandydatami do zawarcia małżeństwa są osoby rozwiedzione cywilnie, jeśli nie ukończyły jeszcze osiemnastego roku życia oraz zawsze wtedy, gdy po przeprowadzeniu przepisane go prawem rozeznania kompetentny duszpasterz ma uzasadnioną wątpliwość, czy nupturient jest stanu wolnego⁵³; odnośnie do osób rozwiedzionych w tak młodym wieku zachodzi podejrzenie, iż nie podchodzą poważnie do małżeństwa, a nawet że mogą mieć zamiar godzący w przymiot nierozzerwalności sakramentu małżeństwa;
- gdy wdowcy (wdowy) chcą zawrzeć małżeństwo, a nie mogą przedłożyć aktu zgonu współmałżonka; chodzi tu o uzyskanie dekretu wdowieństwa⁵⁴;
- gdy Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (z okazji dyspensy od małżeństwa niedopełnionego), albo sąd II lub III instancji, orzekający definitywnie nieważność małżeństwa stron, dodał klauzulę zabraniającą wchodzenia w nowe związki bez zezwolenia biskupa diecezjalnego lub ordynariusza miejsca⁵⁵.

W powyższych sytuacjach i okolicznościach o zezwolenie ordynariusza miejsca na zawarcie małżeństwa przez nupturientów występuje do kurii biskupiej duszpasterz, który odpowiednio uzasadnia wniosek, z podaniem ważniejszych szczegółów zaczerpniętych z protokołu kanonicznego badania narzeczonych oraz z dokumentów przedłożonych

⁵¹ Kan. 1102 § 3; *Instrukcja*, nr 100.

⁵² Kan. 1124 KPK.

⁵³ *Instrukcja*, nr 100.

⁵⁴ Kan. 1707 § 1–3 KPK.

⁵⁵ Kan. 1684 § 1 KPK.

mu przez narzeczonych. W swoim piśmie przedstawia on również swoje wątpliwości lub raczej przemawiające za udzieleniem zezwolenia⁵⁶.

3. ZAPOWIEDZI PRZEDŚLUBNE I DOPUSZCZENIE DO ŚLUBU ELEMENTEM KANONICZNEGO BADANIA PRZEDŚLUBNEGO

Po spisaniu protokołu z rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi można przystąpić do głoszenia zapowiedzi przedślubnych. Są one publicznym obwieszczeniem duszpasterskim o zamiarze zawarcia związku małżeńskiego przez określone osoby w najbliższym czasie. Celem zapowiedzi jest wykrycie ewentualnych przeszkód małżeńskich przy pomocy społeczności kościelnej⁵⁷. Prawodawca kodeksowy zobowiązuje proboszcza, by przed zawarciem małżeństwa upewnił się, że nic nie stoi na przeszkodzie do godziwego i ważnego zawarcia małżeństwa. Środkiem do osiągnięcia tej pewności są m.in. zapowiedzi przedślubne⁵⁸.

Konferencja Episkopatu Polski, po myśli kan. 1067, wydała w tej sprawie następujące przepisy: każde zamierzone małżeństwo należy ogłosić publicznie, gdyż nie jest to sprawa prywatna, interesująca tylko samych narzeczonych. Zapowiedzi ma obowiązek głosić własny proboszcz nupturientów (tj. proboszcz stałego lub tymczasowego miejsca zamieszkania każdej ze stron), według następujących zasad:

- jeżeli obydwójce narzeczeni mieszkają w parafii własnego proboszcza przynajmniej przez sześć miesięcy, nie wymaga się głoszenia zapowiedzi w poprzednich miejscach zamieszkania narzeczonych;
- jeżeli narzeczeni nie przebywają w parafii własnego proboszcza jeszcze sześć miesięcy, należy głosić zapowiedzi także w parafii bezpośredniego poprzedniego miejsca stałego, względnie tymczasowego zamieszkania, z pominięciem dawniejszych miejsc pobytu⁵⁹.

⁵⁶ *Instrukcja*, nr 100, 7; por. J. Gręźlikowski, *Czynności kanoniczne poprzedzające zawarcie małżeństwa*, s. 82–84.

⁵⁷ Kan. 1069 KPK.

⁵⁸ *Instrukcja*, nr 94; zob. J. Borucki, *Czynności prawno-duszpasterskie poprzedzające zawarcie małżeństwa sakramentalnego*, „Ateneum Kapłańskie” t. 148(2007) z. 1(587), s. 74–75.

⁵⁹ *Instrukcja*, nr 94.

Co do sposobu głoszenia zapowiedzi, to *Instrukcja* stwierdza, że we wszystkich parafiach należy je umieszczać na piśmie w gablocie ogłoszeń wspólnoty parafialnej, przez osiem dni (przynajmniej przez dwie niedziele, lub niedzielę i uroczystość obowiązującą). Można też zamiast tego zapowiedzi wygłosić dwukrotnie ustnie podczas liczniej uczęszczanych nabożeństw parafialnych, w niedzielę lub uroczystość obowiązującą. Ordynariusz miejsca, dla słusznej przyczyny, może zwolnić od obowiązku głoszenia zapowiedzi⁶⁰. Jeśli jedno z nupturientów mieszka w innej parafii, duszpasterz prowadzący badanie przedślubne ma obowiązek zwrócenia się z pismem urzędowym do tamtego proboszcza, prosząc go o wygłoszenie zapowiedzi i powiadomienie, czy zgłoszono jakąś przeszkodę kanoniczną. Jeśliby egzamin przedślubny przeprowadzał inny proboszcz, a nie ten, który ma prawo asystowania przy zawieraniu małżeństwa, *ma on obowiązek jak najszybciej powiadomić tego proboszcza o wyniku badań autentycznym dokumentem*⁶¹.

Głoszenie zapowiedzi nie odbywa się automatycznie. Podczas pierwszego spotkania z duszpasterzem w kancelarii parafialnej na trzy miesiące przed ślubem ma on obowiązek poinformować narzeczonych, że ogłoszenie zapowiedzi przedślubnych może nastąpić dopiero po doręczeniu przez nich świadectwa przedmałżeńskiej katechezy w zakresie przygotowania bliższego, spisania protokołu z rozmów kanoniczno-duszpasterskich i wykazania się, podczas egzaminu przedślubnego, znajomością najważniejszych prawd wiary, zasad życia chrześcijańskiego oraz podstawową umiejętnością modlitwy, objętej programem bezpośredniej katechezy przedmałżeńskiej⁶².

Gdy narzeczeni w ciągu sześciu miesięcy od wygłoszenia zapowiedzi nie zawarli małżeństwa, tracą one swoją wartość. W takim wypadku (gdy nupturienti ponownie zdecydują się na ślub) należy je powtórzyć albo też poprosić ordynariusza miejsca o dyspensę od ponownego ich głoszenia. W niebezpieczeństwie śmierci, jeśli nie można osiągnąć innych dowodów, wystarczy, jeśli nie ma przeciwnych podejrzeń – oświadczenie narzeczonych, w razie potrzeby także zaprzysiężone, że zostali ochrzczeni i nie są związani żadną przeszkodą⁶³.

⁶⁰ *Instrukcja*, nr 95.

⁶¹ Kan. 1070 KPK.

⁶² *Instrukcja*, nr 19.

⁶³ Kan. 1069 KPK.

Wszystkie wymienione wyżej czynności mają na celu przygotowanie narzeczonych do ważnego i godziwego oraz owocnego przyjęcia sakramentu małżeństwa. Bezpośrednio odpowiedzialnym za stwierdzenie stanu wolnego nupturientów jest proboszcz. Stwierdzenie to jest nieraz sprawą trudną i skomplikowaną, stąd sami nupturienti winni współpracować z duszpasterzem, aby dopomóc mu w wyjaśnieniu wszystkich zaistniałych wątpliwości, o czym winni zostać poinformowani już podczas katechezy przedślubnej. Poza tym duszpasterz winien pamiętać, że wszystkie czynności wchodzące w skład kanoniczno-duszpasterskiego badania narzeczonych służą stwierdzeniu ich kanonicznej zdolności i przygotowania do zawarcia małżeństwa, a więc wyjaśnieniu, czy są oni zdolni i przygotowani do małżeństwa i czy nie zachodzą między nimi żadne przeszkody do ważnego i godziwego zawarcia małżeństwa. Obowiązuje tutaj zasada: bez moralnej pewności, że nie zachodzą żadne przeszkody do ważnego i godziwego zawarcia małżeństwa, nie można dopuścić nupturientów do ślubu.

Moralna pewność nie wyklucza wszelkich wątpliwości. Trzeba bowiem pamiętać, że kandydaci do małżeństwa mają naturalne prawo do jego zawarcia. Dlatego też jeżeli w kanonicznym dochodzeniu przedślubnym pojawią się jakieś trudności czy wątpliwości, nupturienti muszą wiedzieć, że duszpasterz ma obowiązek je wyjaśnić i jednocześnie gruntownie sprawę zbadać, tzn. przyjąć zaprzysiężone zeznania od dwóch świadków, a czasem także od samych nupturientów. Powstanie jednak takiej wątpliwości – w myśl przepisów prawa – nie jest powodem niegłoszenia zapowiedzi lub przerwania już ogłoszonych. Podanie do publicznej wiadomości zamierzonego małżeństwa może nawet dopomóc w wykryciu przeszkody lub w upewnieniu się, że jej nie ma. Gdyby mimo to nie dało się usunąć zasadniczych wątpliwości, sprawę należy przedstawić kurii biskupiej.

Gdy przeszkoda małżeńska zostanie wykryta w sposób pewny, duszpasterz powinien:

- jeśli przeszkoda, np. cenzura, jest tajna – głosić zapowiedzi i sprawę przedstawić ordynariuszowi miejsca lub Penitencjarii Apostolskiej przez Nuncjaturę Apostolską w Warszawie – z pominięciem oczywiście nazwisk nupturientów;
- jeśli przeszkoda jest publiczna i wykryto ją w czasie badania przedślubnego – trzeba najpierw postarać się o dyspensę, a dopiero potem głosić zapowiedzi, nie przerywa się już ogłoszonych.

Gdy, po ludzku biorąc, duszpasterz wraz z pomocą sposobiących się do zawarcia małżeństwa uczynił wszystko, co było w jego mocy i nie wykrył żadnej przeszkody, powinien dopuścić narzeczonych do ślubu. Ponieważ jednak zapowiedzi mają pomóc w ustaleniu stanu wolnego, dlatego wypada zaczekać jeszcze przez pewien czas od ich wygłoszenia. Nie jest to jednak obowiązek⁶⁴.

4. KONIECZNOŚĆ I POTRZEBA BADANIA KANONICZNEGO NARZECZONYCH

Duszpasterze winni zwrócić uwagę przede wszystkim na wymagania i poszczególne elementy kanonicznego badania narzeczonych, jakie stawiają wspomniane wcześniej przepisy prawa powszechnego i partykularnego polskiego. Jest to konieczne do ujednoczenia stawianych wymagań nie tylko od strony formalnej, które na ogół nie budzą większych zastrzeżeń, ale przede wszystkim od strony rozeznania i ustalenia sytuacji prawnej narzeczonych, ich podchodzenia i traktowania wspólnoty małżeńskiej, zdolności psychicznej (osobowościowej, dojrzałościowej, psychologicznej) do zawarcia małżeństwa i podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Wśród wielu możliwych problemów warto zwrócić uwagę na kilka z nich, które występują stosunkowo często.

Pierwszym zadaniem duszpasterza przeprowadzającego kanoniczne badanie przedślubne narzeczonych jest nabranie przekonania, że nie istnieje między nupturientami żadna z przeszkód rozrywających małżeństwo. Przeszkodę małżeńską tworzy każda okoliczność, która na mocy prawa Bożego lub kościelnego nie pozwala osobie na ważne zawarcie małżeństwa⁶⁵. Jeżeli przeszkoda wynika z prawa Bożego, niemożliwe staje się uzyskanie od niej dyspensy. Jeżeli przeszkoda jest pochodzenia kościelnego, można wystąpić o dyspensę od niej do biskupa diecezjalnego. Aktualne prawo małżeńskie wymienia dwanaście przeszkód, które powodują nieważność małżeństwa. Należą do nich: brak wieku (przeszkoda

⁶⁴ Zob. J. Gręźlikowski, *Czynności kanoniczne poprzedzające zawarcie małżeństwa*, s. 89–90.

⁶⁵ W. Góralski, *Kanoniczne przeszkody małżeńskie w ogólności*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2(1994), s. 5–20.

wieku), niemoc płciowa (impotencja), węzeł małżeński, różna religia, święcenia, ślub zakonny, uprowadzenie, występki (małżonkobójstwo), pokrewieństwo, powinowactwo, przyzwoitość publiczna, pokrewieństwo ustawowe⁶⁶. Jeżeli istnieje wątpliwość co do istnienia którejkolwiek z powyższych przeszkód, duszpasterz winien trzymać się zasady, że nie należy przeszkadzać w zawieraniu małżeństwa, chociażby istniało przypuszczenie, że przeszkoda ujawni się ewentualnie później⁶⁷.

Okolicznością nastrożającą wiele problemów i trudności podczas kanonicznego badania narzeczonych jest brak u nupturientów rozeznania co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych oraz psychiczna niezdolność do podjęcia i realizowania istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, nr 2 i 3)⁶⁸. W przypadku pierwszym chodzi o sytuacje, w których osoba nie posiada zdolności osądzenia i rozumowania potrzebnych do podjęcia rozważnej decyzji dotyczącej istotnych praw i obowiązków małżeńskich, do których należy m.in. stworzenia nierozzerwalnej wspólnoty całego życia, zmierzanie do wspólnego dobra, zrodzenie i wychowanie potomstwa. Co należy do przyczyn zaburzających tę zdolność? Orzecznictwo sądowe wymienia tutaj różnego rodzaju psychopatie i nerwice, patologie osobowości, psychozy depresyjno-maniakalne, działanie pod wpływem leków psychotropowych⁶⁹. Duszpasterz musi w odniesieniu do tego przepisu kodeksowego zdawać sobie sprawę, że podczas badania kanonicznego narzeczonych mogą zdarzyć się takie wypadki, iż nupturient będzie miał

⁶⁶ Kan. 1073–1094 KPK; zob. J. Gręźlikowski, *Przed nami małżeństwo. Informator dla pragnących zawrzeć małżeństwo*, Włocławek 2002, s. 108–123.

⁶⁷ Zob. *Instrukcja*, nr 51.

⁶⁸ Niezdolność do zawarcia małżeństwa z nr 1 tego kanonu, a mianowicie pozbawienie wystarczającego używania rozumu, zdarza się rzadziej. Stąd o niej nie wspominamy wprost. Jeżeli pojawia się jednak wątpliwość co do używania rozumu przez nupturientów należy skierować ich na badania psychologiczne. Zob. W. Góralski, *Brak wystarczającego używania rozumu jako tytuł nieważności małżeństwa (kan. 1095, n. 1)*, „*Ius Matrimoniale*” 1990, s. 20–32; tenże, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa według kan. 1095 nn. 1–3 KPK. Próba syntezy*, „*Prawo Kanoniczne*” 39(1996) nr 3–4, s. 25–42.

⁶⁹ W. Góralski, *Poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskiej (kan. 1095, n. 2 KPK)*, w: W. Góralski i G. Dzierżon, *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego (kan. 1095, nn. 1–3 KPK)*, Warszawa 2001, s. 147–190.

używanie rozumu i będzie zdawał sobie sprawę z tego, jaka jest natura małżeństwa, ale nie będzie miał rozeznania co do wartości i powagi istotnych praw i obowiązków, które przy zawieraniu małżeństwa są przekazywane i przyjmowane⁷⁰. W takich sytuacjach należy odnieść się do kurii biskupiej.

Ponadto każdy duszpasterz dopuszczający do ślubu jest zobowiązany upewnić się, czy osoba pragnąca zawrzeć małżeństwo (ułatwiają to także pytania stawiane podczas badania kanonicznego) jest zdolna od strony psychicznej do podjęcia i realizowania istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, nr 3). Gdy niezdolność z przyczyn natury psychicznej jest bezsporna, do takiego małżeństwa duszpasterz nie może dopuścić. Jeśli natomiast zachodzi wątpliwość co do możliwości wypełnienia przez jednego z nupturientów jakiegoś obowiązku małżeńskiego, ale brak pewności, nie można jej zabronić zawarcia tego małżeństwa⁷¹. Do przyczyn natury psychicznej uniemożliwiających stworzenie prawdziwej wspólnoty życia małżeńskiego i podjęcie obowiązków małżeńskich należy zaliczyć wszelkie zaburzenia psychoseksualne, np. homoseksualizm, oziębłość seksualną, nimfomanię, sadyzm, masochizm, jak też poważną niedojrzałość uczuciową, emocjonalną polegającą na wyłącznym zainteresowaniu własną osobą, tj. skrajny egoizm, czy też zaburzenia osobowości, chroniczny alkoholizm, narkomanię, anomalie seksualne. Zaburzenia tego typu uniemożliwiają stworzenie wspólnoty małżeńskiej i realizację obowiązków małżeńskich odnoszących się do realizacji dobra małżonków, zrodzenia i wychowania potomstwa⁷². Zgodnie z jurysprudencją rotalną narkomani uznawani są za niezdolnych do prawidłowych i trwałych relacji międzyosobowych. Nie odnosi się to do osób przyjmujących narkotyki tylko okazjonalnie, aczkolwiek każdy przypadek należy potraktować indywidualnie i oddzielnie. Nie jest konieczny związek narkomanii z chorobą AIDS. Przyjmuje się, iż

⁷⁰ W. Góralski, *Poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich a nieważność małżeństwa* (kan. 1095, n. 2), „*Ius Matrimoniale*” 1(1990), s. 33–57.

⁷¹ Por. kan. 1084 § 2 KPK. Zob. P.M. Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*, Tarnów 2000, s. 140.

⁷² S. Paździor, *Przyczyny psychiczne niezdolności osoby do zawarcia małżeństwa w świetle kan. 1095*, Lublin 1999, s. 71–302.

chorzy na AIDS nie mogą zawrzeć ważnego małżeństwa⁷³. Nie błogosławi się małżeństwa transseksualisty po operacji zmiany płci⁷⁴.

Wśród sytuacji i okoliczności nasuwających trudności i problemy podczas badania kanonicznego narzeczonych stosunkowo częstą przyczyną i powodem jest również symulacja zgody małżeńskiej⁷⁵. Polega ona na zewnętrznym tylko wyrażeniu zgody, przy wewnętrznym całkowitym sprzeciwie woli. Jest to zgoda fikcyjna, nieszczerza, zawierający bowiem małżeństwo wcale go nie chce, tym samym wyklucza pozytywnym aktem woli samo małżeństwo. Duszpasterz musi zdawać sobie sprawę, że przyczyny pozornej zgody mogą być różne. Narzeczony może działać pod naciskiem lub dobrowolnie. Domniemanie prawne przemawia za tym, że zgoda małżeńska wewnętrznie wyrażona wypływa z decyzji wewnętrznej⁷⁶. Jest to jednak – o czym należy pamiętać – domniemanie zwykłe, które dopuszcza przeciwny dowód. Jeżeli zatem narzeczeni nie chcą zawrzeć małżeństwa w celach zgodnych z zamysłem Bożym lub pozytywnym aktem woli wykluczają samo małżeństwo, czyli nie chcą ani przekazać, ani przyjąć praw i obowiązków małżeńskich, wypływających z zawieranej umowy małżeńskiej, zawierają je nieważnie. Samo małżeństwo można całkowicie wykluczyć również wtedy, gdy nupturient bierze ślub z wyłączną intencją osiągnięcia celu całkowicie niezgodnego z celami małżeństwa. Jednak dodatkowy motyw zawarcia małżeństwa, choćby wpłynął na zawarcie małżeństwa (np. ciąża), nie powoduje nieważności, o ile nie został wykluczony właściwy cel małżeństwa. Może się zdarzyć, że poczytalność takiego postępowania będzie u nupturienta zmniejszona lub nawet zniesiona. Podczas badania kanonicznego narzeczonych mamy właśnie to sprawdzić i nabrać przekonania, jak pragną wyrażać zgodę na małżeństwo ślubujący nupturienti⁷⁷.

⁷³ R. Sztymmler, *Istotne obowiązki małżeńskie*, Warszawa 1997, s. 418.

⁷⁴ Takiej odpowiedzi udzieliła Kongregacja Nauki Wiary 28 maja 1991 r.; zob. R. Sztymmler, dz. cyt., s. 418.

⁷⁵ Kan. 1101, 1 KPK; M. Pastuszko, *Przyczyna całkowitej symulacji małżeństwa*, „Kościół i Prawo”, Lublin 1985, s. 125–154.

⁷⁶ Zob. kan. 1101 § 1 KPK.

⁷⁷ *Instrukcja*, nr 68; zob. W. Góralski, *Kanoniczna zgoda małżeńska*, s. 35; P. M. Gajda, dz. cyt., s. 144–145.

Należy tutaj zwrócić szczególną uwagę na zawierających małżeństwo „ze względu na ciążę”, jak pragną wyrazić swoją zgodę na małżeństwo, zapytać wprost, czy gdyby nie ciąża, zawieraliby ze sobą małżeństwo i czy faktycznie tego małżeństwa pragną pozytywnym aktem swej woli. Dzisiaj bowiem wiele małżeństw zawieranych jest ze względu na ciążę, a potem wnoszone są prośby o orzeczenie nieważności małżeństwa ze względu na symulację konsensu małżeńskiego.

Ciąża może stać się również swego rodzaju przymusem zawarcia małżeństwa. Nieważne jest małżeństwo zawarte pod wpływem przymusu lub pod wpływem ciężkiej i zewnętrznej bojaźni, choćby nieumyślnie wywołanej⁷⁸. Zdarza się, że z powodu ciąży przedślubnej wywoływana jest presja opinii, a najczęściej rodziców chcących uniknąć zniesławienia, by młodzi zawarli ze sobą małżeństwo. Czasami przymus polega na szantażowaniu np. chłopaka przez dziewczynę, że odbierze sobie życie, jeśli się z nią (będącą z nim w ciąży) nie ożeni. Idzie tu o bojaźń zniesławienia. Szantażu dopuszczają się niekiedy rodzice takiej dziewczyny lub także chłopca. Dlatego podczas kanonicznego badania przedślubnego duszpasterz ma obowiązek zapytania narzeczonych, czy komuś nie zależy w sposób szczególny na zawarciu tego małżeństwa i czy narzeczeni osobście i bez żadnego ubocznego wpływu decydują się na ten krok, który jest realizacją ich uprawnienia naturalnego. Duszpasterz nie może tutaj zadowolić się przeczącymi odpowiedziami nupturientów, ale winien zadać jeszcze inne pytania, zależnie od okoliczności, które sam zna, by w ten sposób pełniej wyjaśnić konkretną sytuację. By łatwiej wykryć prawdę, duszpasterz powinien oświadczyć narzeczonym, że z podanych mu informacji skorzysta oględnie i dyskretnie, a strona, której wolność zgody małżeńskiej jest zagrożona, nie dozna stąd żadnej przykrości⁷⁹.

Badanie kanoniczne powinno również wykluczyć możliwość zawarcia częściowej zgody małżeńskiej⁸⁰. Ma ona miejsce, gdy zawierający małżeństwo wyklucza pozytywnym aktem woli istotny element małżeństwa (wspólnotę życia służącą dobru małżonków i akty małżeńskie skierowa-

⁷⁸ Zob. kan. 1103 KPK.

⁷⁹ *Instrukcja*, nr 66; zob. P.M. Gajda, dz. cyt., s. 152–155.

⁸⁰ Kan. 1101, 2 KPK; zob. A. Stankiewicz, *Pozytywny akt woli przy symulacji zgody małżeńskiej*, „*Ius Matrimoniale*” 5(1999) s. 61–81.

ne ku zrodzeniu i wychowaniu potomstwa) albo jakiś istotny przymiot małżeństwa (jedność, nierozzerwalność, sakramentalność małżeństwa)⁸¹. Prawdziwe małżeństwo ma charakter umowy, której warunki podyktowane są prawem naturalnym. Badanie kanoniczne ma to wykazać. Na duszpasterzu ciąży więc poważny obowiązek przekonania się o tym, że narzeczeni chcą rzeczywiście zawrzeć związek trwały, a więc na całe życie, jeden, tzn. z wykluczeniem osób trzecich i gotowy do przyjęcia potomstwa, jeżeli Pan Bóg nim ich obdarzy. Nie wyklucza to rozumowego planowania rodziny, zgodnie z zasadami nauki katolickiej⁸². Ponieważ mentalność rozwodowa rozszerza się, czego jesteśmy świadkami, i bywa przez opinię publiczną coraz bardziej tolerowana, duszpasterz powinien postawić narzeczonym pytania kontrolne, co sądzą o postępowaniu innych, którzy zrażeni do siebie rozwodzą się po pewnym okresie życia. Jeżeli w odpowiedzi nupturientów, względnie skądinąd, nasunie się podejrzenie, że narzeczeni zamierzają zawrzeć małżeństwo z intencją przeciwną nauce Kościoła, duszpasterz ma obowiązek wyjaśnić im tę naukę, zaznaczając, że jeżeli zawrą małżeństwo godzące w jakikolwiek sposób w jego ważność, dopuszczają się świętokradztwa i wplątują się w niekończącą się ilość grzechów. Powinien im to wyjaśnić i jednocześnie oświadczyć, że nie może asystować przy takim ślubie, a zatajenie tych spraw na nic się przyda, bo małżeństwo zawarte w złych intencjach zawarte zostaje w sposób nieważny⁸³.

Przeprowadzając kanoniczne badanie narzeczonych, którzy zawierają małżeństwo konkordatowe, należy pamiętać o art. 10, ust. 1 konkordatu podpisanego 28 lipca 1993 r. pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, a ratyfikowanego 25 marca 1998 r., który stawia duszpasterzom określone zadania i obowiązki. Otóż to prawne rozwiązanie powoduje, że od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli: 1. między nupturientami nie istnieją przeszkody wynikające z prawa polskiego; 2. złożą oni przy zawieraniu małżeństwa zgodne oświadczenie woli dotyczące wywarcia takich skutków; 3. zawarcie małżeństwa zostało wpisane w aktach stanu cywilnego na wniosek

⁸¹ Zob. W. Góralski, *Kanoniczna zgoda małżeńska*, s. 158–189.

⁸² *Instrukcja*, nr 68.

⁸³ Tamże.

przekazany Urzędowi Stanu Cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa; termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został dotrzymany z powody siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny⁸⁴.

Tryb postępowania przewidziany w art. 1 § 2 k.r.o. do zawarcia małżeństwa konkordatowego obejmuje szereg czynności, które powinien spełnić duszpasterz, ażeby małżeństwo kanoniczne miało skutki cywilnoprawne. Musi on przede wszystkim pamiętać, iż zaświadczenie stwierdzające brak przeszkód z prawa polskiego, jakie przynoszą do kancelarii nupturienci, traci moc po upływie 3 miesięcy od daty jego wystawienia (art. 4 § 2 k.r.o.) i gdyby posługiwać się takim zaświadczeniem po upływie terminu jego ważności, małżeństwo kanoniczne nie pociągnie za sobą skutków w prawie polskim. Duszpasterz zatem nie może załatwiać formalności związanych z zawarciem małżeństwa konkordatowego, jeżeli nie zostanie mu przedstawione ważne zaświadczenie z Urzędu Stanu Cywilnego. Duszpasterz, wobec którego nupturienci zawierają małżeństwo konkordatowe ma obowiązek zatroszczyć się o sporządzenie zaświadczenia o zawarciu małżeństwa, czyli wypełnić formularz znajdujący się na drugiej stronie zaświadczenia. Zaświadczenie to winno być sporządzone w trzech egzemplarzach poprzez wypełnienie wszystkich zawartych w nim rubryk, złożenie podpisów i pieczęci. Jeden egzemplarz zaświadczenia duszpasterz przekazuje małżonkom, drugi pozostawia w archiwum parafialnym, włączając go do protokołu badania kanonicznego, a trzeci jest zobowiązany dostarczyć w nieprzekraczalnym terminie pięciu dni do Urzędu Stanu Cywilnego właściwego ze względu na miejsce zawarcia małżeństwa. Jeżeli narzeczeni będą chcieli zawrzeć małżeństwo poza własną parafią na podstawie tzw. Licencji, duszpasterz powinien wraz z licencją do innej parafii przekazać również drogą urzędową trzy oryginały wspomnianego zaświadczenia. Obowiązek zawiadomienia wtedy Urzędu Stanu Cywilnego o zawartym małżeństwie spoczywa na duszpasterzu miejsca zawarcia małżeństwa, nawet wówczas, kiedy jest ono zawierane poza kościołem parafialnym, a więc na podstawie udzielonej delegacji⁸⁵.

⁸⁴ Zob. W. Góralski, *Zawarcie małżeństwa konkordatowego*, Warszawa 1998; J. Gręźlikowski, *Zawarcie małżeństwa konkordatowego*, „Ateneum Kapłańskie”, t. 134(2000) z. 3(547), s. 432–443.

⁸⁵ W. Góralski, *Zawarcie małżeństwa konkordatowego*, Warszawa 1998, s. 82–83; zob. J. Gręźlikowski, *Przed nami małżeństwo*, s. 71–87.

*

Podjęta tematyka kanonicznego badania narzeczonych jest bardzo istotna i aktualna, gdyż wskazuje na nią sam Ojciec Święty Benedykt XVI jako na istotny element przyczyniający się do przezwyciężania kryzysu małżeństwa i jego ważnego zawarcia. Badanie to nie może być traktowane jako zwykła formalność, ale – przeprowadzone w sposób staranny, wnikliwy i dokładny, bez pośpiechu i zgodnie z przepisami prawa kanonicznego – jest dzisiaj potrzebą chwili i wyzwaniem dla duszpasterzy. Jego przeprowadzenie jest konieczne, gdyż stanowi element najistotniejszy całego okresu przygotowawczego do zawarcia małżeństwa. W trosce o rodzące się małżeństwo, jego dobro, o szczęśliwą przyszłość, Kościół pragnie poprzez kanoniczne badanie narzeczonych zrobić wszystko, aby było ono zawarte ważne i godziwie, zgodnie z nauką Kościoła.

Duszpasterze winni zatem uświadomić sobie, jak ważne zadania powierza im i zleca Kościół. Konieczne jest przede wszystkim, aby zrozumieli i realizowali swoje obowiązki w odniesieniu do przygotowania do zawarcia małżeństwa, a przeprowadzając kanoniczne badanie narzeczonych, zwrócili uwagę na czynności formalnoprawne przed zawarciem małżeństwa, a także na braki, wady i niezdolności w wyrażaniu zgody małżeńskiej przez nupturientów, rozpoznawanie patologii i nieprawidłowości ich osobowości, braki dojrzałości do zawarcia małżeństwa i realizowania obowiązków małżeńskich. Nie jest to łatwe ani proste i pociąga za sobą wiele wysiłków, trudności oraz niezrozumienia ze strony samych zainteresowanych. Winni również zdać sobie sprawę, że do zawarcia małżeństwa powinni stawiać jednolite i jednoznaczne wymagania, zgodne z normami prawa kanonicznego, jednak nie mogą to być wymagania ponad przeciętną zachowań i dojrzałości narzeczonych. Dopuszczając zaś nupturientów do zawarcia małżeństwa, muszą mieć moralną pewność, że są oni zdolni do stworzenia wspólnoty małżeńskiej i realizowania obowiązków małżeńskich, że pragną ślubować szczerze, prawdziwie i dobrowolnie, nie wykluczając istotnych celów i przymiotów małżeństwa chrześcijańskiego, nie działają podstępnie i nie stawiają warunków oraz że są stanu wolnego.

Streszczenie. Kanoniczne badanie przedślubne narzeczonych stanowi bardzo ważną, istotną i aktualną kwestię prawno-duszpasterską dla życia i działalności Kościoła i jego wiernych, pragnących zawrzeć małżeństwo sakramentalne. Jest też znaczącym i istotnym elementem przyczyniającym się do przezwycięzania kryzysu małżeństwa i jego ważnego zawarcia. Badanie to nie może być traktowane jako zwykła formalność, ale – przeprowadzone w sposób staranny, wnikliwy i dokładny, bez pośpiechu i zgodnie z przepisami prawa kanonicznego – jest dzisiaj potrzebą chwili i wyzwaniem dla duszpasterzy. Jego przeprowadzenie jest konieczne, gdyż stanowi najistotniejszy element całego okresu przygotowawczego do zawarcia małżeństwa. W trosce o rodzące się małżeństwo, jego dobro, o szczęśliwą przyszłość Kościoła pragnie poprzez kanoniczne badanie narzeczonych zrobić wszystko, aby było ono zawarte ważnie i godziwie, zgodnie z nauką Kościoła.

Duszpasterze winni zatem uświadomić sobie, jak ważne zadania powierza im i zleca Kościół. Konieczne jest przede wszystkim, aby zrozumieli i realizowali swoje obowiązki w odniesieniu do przygotowania do zawarcia małżeństwa, a przeprowadzając kanoniczne badanie narzeczonych, zwrócili uwagę na czynności formalnoprawne przed zawarciem małżeństwa, a także na braki, wady i niezdolności w wyrażaniu zgody małżeńskiej przez nupturientów, rozpoznawanie patologii i nieprawidłowości ich osobowości, braki dojrzałości do zawarcia małżeństwa i realizowania obowiązków małżeńskich. Nie jest to łatwe ani proste i pociąga za sobą wiele wysiłków, trudności oraz niezrozumienia ze strony samych zainteresowanych. Winni również zdać sobie sprawę, że do zawarcia małżeństwa powinni stawiać jednolite i jednoznaczne wymagania, zgodne z normami prawa kanonicznego, jednak nie mogą to być wymagania ponad przeciętną zachowań i dojrzałości narzeczonych. Dopuszczając zaś nupturientów do zawarcia małżeństwa, muszą mieć moralną pewność, że są oni zdolni do stworzenia wspólnoty małżeńskiej i realizowania obowiązków małżeńskich, że pragną ślubować szczerze, prawdziwie i dobrowolnie, nie wykluczając istotnych celów i przymiotów małżeństwa chrześcijańskiego, nie działając podstępnie i nie stawiając warunków oraz że są stanu wolnego.

Słowa kluczowe: przygotowanie do małżeństwa; kanoniczne badanie przedślubne; zdolność do zawarcia małżeństwa; małżeństwo; rodzina; czynności kanoniczne poprzedzające zawarcie małżeństwa.

Summary. Canonical Prenuptial Examination – Formality or the Need and Ministration Challenge. Canonical pre-nuptial examinations of the engaged couple is very important, substantial and present legal-ministration issue for the life and activity of the Church and her flock, who want to solemnize sacramental marriage. It is also significant and relevant element contributing to overcome the crisis of matrimony and its valid solemnizing. This examination cannot be treated as just ordinary formality, while it should be conducted in very solicitous, insightful and exhaustive way, with no rush in accordance with the regulations of the canon law, and for today it is the need of the moment and challenge for the priests. Performing such examination is necessary, because it is the most significant element of the whole preparatory period for solemnizing the

marriage. Taking care of new matrimony just being born, its wellness and happy future, the Church wants to do all by canonical examination of affianced couple, so such marriage is solemnized in valid and honorable way, according to the education of the Church.

Therefore the priests should realize how important tasks are entrusted to them and ordered to them by the Church. First of all it is necessary that they understand and execute their duties with reference to preparation to solemnize the marriage, whereas performing canonical examination of engaged couple, they should pay attention to formal-legal actions before solemnizing the matrimony, take into consideration any faults, defects, and incapacitations in expressing the marital consent by the betrothed, recognition of pathology and abnormalities of their personalities, deficits of maturity to solemnize matrimony and realize marriage duties. This is neither easy nor simple and implies many efforts, difficulties and misunderstanding from the side of concerned parties. They should also realize to solemnize the marriage there should be imposed uniform and clear requirements, conformable with the standards of the canon law. However, these requirements cannot be exceeding an average behaviour and maturity of affianced couple. Whereas admitting the betrothed to solemnize the matrimony, they must have moral certainty, that they are capable to create the marriage community and realize marriage duties. Also they should acknowledge that they want this marriage honestly, truly and freely, not excluding significant purposes and features of the Christian matrimony, that they do not act insidiously, do not impose any conditions, and, last but not least, that they are unmarried.

Keywords: preparation for marriage; prenuptial canonical study; the ability to marry; marriage; family; activities preceding the marriage canon.

